

ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ПОЛІСЬКОГО БУРШТИНУ

Наукові дослідження та промислове вивчення бурштину в межах поліської частини України проводили протягом трьох століть. У часовій послідовності схарактеризовано основні віхи історії досліджень та вивчення «сонячного каменю». Згадано науковців і виробників, які зробили фундаментальний внесок у відкриття родовищ і проявів бурштину.

Ключові слова: бурштин, бурштиновмісні відклади, вивчення, дослідження, узагальнення.

Історія поліського бурштину походить з глибини віків Київської Русі, коли на берегах річок з'явилися майстерні з обробки бурштину (у Києві, Житомирі, Овручі та інших містечках і селищах).

Період допромислових досліджень поліського бурштину розпочався ще у XVIII ст. Дані щодо окремих знахідок самоцвіту та намагання систематизації започатковують історію власне наукового вивчення бурштину.

Польський вчений І. Яковицький у датованій 1827 р. «Оріктогнозії» вперше науково схарактеризував зовнішні прикмети бурштину і описав місця його виявлення на Волині, а у праці «Мінералогія» узагальнив пошукові ознаки і дані щодо знаходження бурштину в шарах піску разом з викопним вугіллям на Волині і в Литві. Пізніше Г. Осовський у праці «Геологічно-геогностичний нарис Волинської губернії» (1867) надав ґрунтовніший мінералогічний огляд і розширив географію знахідок волинського бурштину.

Подальше вивчення геології Волинської губернії (територія Волинської, Рівненської, Житомирської областей) пов'язано з діяльністю Геологічного комітету Росії (утворений в 1882 р.) та громадської організації — «Товариство дослідників Волині» (1900—1920), що сприяло новим дослідженням бурштину. Детальніше бурштин Рівненського повіту в 1885 р. описав відомий російський геолог О.П. Карпінський [2].

Перші спроби кореляції бурштиновмісних глауконітових пісків по р. Горинь з «блакитною землею» поблизу м. Кенігсберг в Росії зробив у 1886 р. білоруський геолог А. Гедройц [1]. Слід зазначити, що наукове вивчення поширення бурштину в межах Прибалтики розпочалося значно раніше — з часу виходу в 1860 р. праці Е. Цеддаха, в якій автор висвітлив геологічну будову і стратиграфічну приналежність бурштиноносних відкладів регіону, а також механізм транспортування бурштину з місць первинного залягання.

Перші літературні геологічні узагальнення, присвячені поширенню бурштину в Україні, викладено в праці Ф. Кеппена [3], який хоч і не згадує про знахідки бурштину на Поліссі, але пропонує стратиграфічну прив'язку формації глауконітових пісків з бурштином — олігоцен, а можливо, частково, еоцен і нижній міоцен. Паралельно дані щодо всіх відомих знахідок бурштину в межах Волинської та суміжних губерній узагальнює П.Г. Михайловський [5].

Дослідженню бурштину Волині та Полісся значне місце відведено у геологічній спадщині П.А. Тутковського. У праці «Труды Общества исследователей Вольни» (1911) вчений розділив всі відомі на той час знахідки бурштину на «корінні» — первинні, які пов'язані з палеогеновими відкладами, і «ерратичні» — вторинні (перевідкладені), підкресливши необхідність детального вивчення корінних родовищ. Результати подальших досліджень бурштину П.А. Тутковський виклав у монографії «Украинский янтарь». У геологічному висновку він зазначав, що рудопрояви бурштину цілком заслуговують детального технічних розвідок і, очевидно, будуть досить перспективними.

У 1970 р. С.С. Савкевич [7] виділив Балтійсько-Дніпровську бурштиноносну провінцію, яка, за його дослідженнями, крім більшої частини Правобережної України охоплює територію Данії, південь Швеції, північ Німеччини, практично всю Польщу, Калінінградську область Росії, Литву, південь Латвії та південний захід Білорусі. Територію басейну р. Прип'ять С.С. Савкевич оцінював як перспективну на виявлення родовищ бурштину і вказував на необхідність проведення тут спеціалізованих геологорозвідувальних робіт. Стан вивченості бурштиноносності на цій території С.С. Савкевич висвітлив у 1973 р. [6].

У 1974 р. у довідниковому виданні «Цветные камни Украины» викладено дані щодо всіх відомих покладів бурштину України із зазначенням віку їх утворення, з рекомендаціями відновити пошукові роботи у північних частинах Волинської, Рівненської, Житомирської та Київської областей. У той самий рік В. Трофимов на підставі палеофлористичних і палеогеографічних даних виділив Євразійську [9] бурштиноносну провінцію, до якої за географічним принципом увійшли всі відомі місця знахідок бурштину в межах України. Дослідник виділив кілька субпровінцій, зарахувавши бурштиновмісні території України до Балтійсько-Дніпровської субпровінції.

Період промислових досліджень поліського бурштину розпочався у 1975 р., коли групою геологів Науково-дослідного інституту земної кори Ленінградського державного університету під керівництвом О.І. Серебрицького було обґрунтовано необхідність проведення пошуково-розвідувальних і дослідно-експлуатаційних робіт на бурштин в районі смт Клесів Рівненської обл. України. У 1980 р. під керівництвом В.І. Панченка геологи ВО «Західкварцсамоцвіти» відкрили Клесівське родовище бурштину. Вперше було відпрацьовано методику проведення польових робіт, лабораторної обробки проб, а також підрахунку запасів і оцінювання прогнозних ресурсів бурштину. Розвідані у 1989—1990 рр. запаси сортового бурштину на родовищі становили 103,8 т. Виконаним на родовищі комплексом геологорозвідувальних робіт було встановлено, що бурштиновмісними відкладами є легкопромивні зеленувато-сірі піски харківської світи олігоцену (за стратиграфічною схемою 1983 р.). Промислове освоєння родовища було розпочато в 1989 р., а з травня 1993 р. бурштин видобуває державне підприємство «Укрбурштин».

За результатами геологічного вивчення палеоген-неогенових піщано-глинистих відкладів у 1982—1984 р. було виділено Прип'ятський бурштиноносний басейн.

У 1984 р. Б.І. Сребродольський у монографії [8] вперше детально схарактеризував Клесівське родовище та рекомендував продовжити геологорозвідувальні роботи в палеогенових відкладах басейну Прип'яті та її приток.

У 1984 р. старші наукові співробітники Інституту геологічних наук АН України В.М. Мацуй та Е.Б. Савронь подали заявку в Міністерство геології СРСР на відкриття родовища біля с. Вільне Дубровицького р-ну Рівненської обл. У 1991—1998 рр. ВО «Західкварцсамоцвіти» промислово оцінило запаси бурштину на родовищі «Вільне», де у 2003 р. здійснювали експлуатаційну розвідку. У 1992—1993 рр. Волинська ГРП ДП «Кварцсамоцвіти» продовжила пошукові роботи на ділянці «Золоте», що розташована на північ від родовища «Вільне».

Одночасно з охарактеризованими геологорозвідувальними роботами Київська ГРЕ ПГО «Північукргеологія» проводила пошуки каменесамоцвітної сировини, включаючи бурштин, на території діяльності об'єднання (Волинська, Рівненська, Хмельницька, Вінницька, Житомирська, Київська, Черкаська та Кіровоградська області).

У 1986—1988 рр. пошукові роботи на бурштин переважно були зосереджені на території Дубровицького бурштиноносного поля, де Київською ГРЕ ПГО «Північукргеологія» було виявлено 5 уособлених перспективних ділянок: Грицьківську, Хутірську, Мочулищенську, Золоту і Ясинецьку. В подальшому у Володимирецькому бурштиноносному полі виділили ще 4 перспективні ділянки: Володимирецьку, Дубівську, Ромейківську та Жовкинську, в межах яких геологи Рівненської геологічної експедиції з 1993 р. виконали комплекс пошукових, пошуково-оцінювальних і геологорозвідувальних робіт.

У 1992—1995 рр. Центральна тематична експедиція здійснила геолого-прогнозу оцінку проявів бурштину на північно-західній частині території України.

В 1995 р. вийшла друком монографія В.М. Мацуй, В.А. Нестеровського [4], в якій висвітлено геологію, палеогеографію, стратиграфічний розподіл, умови формування розсіпів бурштину, особливості їх пошуків, а також подано загальну характеристику бурштиноносності України.

Впродовж останнього десятиліття ХХ і початку ХХІ ст. геологічне вивчення південно-західної частини Прип'ятського бурштиноносного басейну проводила Рівненська геологічна експедиція ПДРГП «Північгеологія» (В.М. Шпирка, М.В. Криницька, С.О. Волненко, В.Г. Артишук, Б.А. Степанюк, М.В. Федорчук), яка продовжила пошукові та пошуково-оцінювальні роботи, розпочаті ВО «Західкварцсамоцвіти» та Київською ГРЕ на ділянках Вирка, Володимирець Східний, Дубівка, Жовкин, Володимирець. У процесі проведених робіт відкрито родовище «Володимирець Східний», запаси якого в 2009 р. було апробовано в кількості 12,4 т. У 2014 р. запаси бурштину на родовищі були прирошені та затверджені у Державній комісії України по запасах корисних копалин (ДКЗ) В.М. Шпиркою.

У 2004—2015 рр. Рівненською ГЕ проведено геологопрогнозне картування на бурштин масштабу 1 : 200 000.

У 2006 р. спеціалістами ВАТ «Кварцсамоцвіти» (В.І. Панченко, В.В. Яковлева), ДП «Бурштинові копальні» (В.О. Туцький) під керівництвом спеціалістів ДКЗ України розроблено «Методичні рекомендації із пошуків і пошукової оцінки покладів коштовного, напівкоштовного і колекційного каміння. Випуск 1. Бурштин», з метою сприяння прискоренню виконання завдання із нарошування запасів бурштину.

Геологи Рівненської ГЕ М.В. Криницький, В.М. Шпирка, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка В.А. Нестеровський і старший науковий співробітник Інституту геологічних наук НАН України

В.М. Мацуй розробили методичні рекомендації «Пошуки та перспективна оцінка родовищ бурштину при регіональних геологічних дослідженнях», в яких подано рекомендації щодо послідовності проведення геологопрогнозного картування на бурштин масштабу 1 : 200 000 (1 : 100 000), обґрунтовано методику проведення пошукових робіт на бурштин, опробування і проведення лабораторних робіт у складі регіональних геологічних досліджень, наведено і схарактеризовано критерії перспективного оцінювання потенційно продуктивних площ і проявів.

У виявленні нових проявів бурштину значний внесок зробили місцеві жителі Полісся, які несанкціоновано його видобувають старательськими методами. В 2006—2009 рр. Рівненською ГЕ проведено пошуки та ревізію площ незаконного видобутку бурштину в Рівненській обл. Однак у зв'язку з обмеженим фінансуванням державою ці роботи було призупинено.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гедройц А. Предварительный отчет о геологических исследованиях в Полесье. *Изв. Геол. комитета*. 1886. Т. 5. С. 18—22.
2. Карпинский А.П. О нахождении ископаемой древесной смолы в Ровенском уезде Волынской губернии. *Изв. Геол. комитета*. 1885. Т. 4. С. 401—403.
3. Кеппен Ф. О нахождении янтаря в пределах России. *Журн. Мин-ва нар. просвещения*. 1893. Ч. 288, № 8. С. 301—342.
4. Мацуй В.М., Нестеровський В.А. Янтарь Украины (состояние проблемы). К.: МП «Терра», 1995. 56 с.
5. Михайловский П.Г. Янтарь в России. *Изв. Мин-ва земледелия и гос. имущества*. 1903. Т. 1, № 8. С. 395—403.
6. Савкевич С.С. Состояние изученности и перспективы янтареносности СССР. *Сов. геология*. 1973. № 5. С. 48—55.
7. Савкевич С.С. Янтарь. Л.: Недра, 1970. 191 с.
8. Сребродольский Б.И. Янтарь. М.: Наука, 1984. 109 с.
9. Трофимов В.С. Янтарь. М.: Недра, 1974. 183 с.

Надійшла 01.04.2016

М.В. Криницькая, В.Г. Мельничук

ИСТОРИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ПОЛЕССКОГО ЯНТАРЯ

Научные исследования и промышленное изучение янтаря в пределах полесской части Украины проводились в течение трех веков. Во временной последовательности охарактеризованы основные вехи истории исследований и изучения «солнечного камня». Упомянуты ученые и производственники, которые внесли фундаментальный вклад в открытие месторождений и проявлений янтаря.

Ключевые слова: янтарь, янтаревмещающие отложения, изучение, исследование, обобщение.

М.В. Krynytska, V.G. Melnichuk

THE HISTORY OF POLISSYA AMBER RESEARCHES

The scientific researches and industry study of amber have been carrying out for three centuries within the Ukrainian Polissya boundaries. The main milestones of historical researches and study of «sunny stone» have been characterized in time sequence. Also, the scientists and production specialists who have made a fundamental contribution to detection of the amber deposits and occurrences have been mentioned.

Keywords: amber, amber-bearing deposits, study, research, generalization.